

СЕКЦІЯ 2. ВІД РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА ДО СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

*Адаховська Надія Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ

За загальним правилом при розірванні шлюбу між подружжям, які мають спільних неповнолітніх дітей, суд в обов'язковому порядку вирішує питання про те, з ким із батьків будуть проживати неповнолітні діти після розірвання шлюбу, якщо між батьками не досягнуто згоди з цього питання.

Спори, пов'язані з визначенням місця проживання дитини, можуть розглядатися і поза зв'язком з вимогою про розірвання шлюбу – як в період шлюбу (якщо подружжя стало проживати окремо), так і після його розірвання (якщо в момент розірвання шлюбу спору про місце проживання дитини не було або якщо місце проживання дитини раніше було визначено рішенням суду, але в подальшому змінилися обставини і матеріально-побутові умови однієї зі сторін).

До обставин, які суд приймає до уваги при вирішенні спору про визначення місця проживання дитини відносяться: прихильність дитини до кожного з батьків, братів і сестер; вік дитини; моральні й інші особисті якості батьків; відносини, що існують між кожним з батьків і дитиною; можливість створення дитині сприятливих умов для виховання і розвитку (рід діяльності, режим роботи батьків, матеріальне та сімейне становище батьків і ін.).

Перелік обставин не є вичерпним. При вирішенні спорів даної категорії суди також враховують: з ким із батьків і як довго фактично проживає дитина; чи бере участь у її вихованні і матеріальному забезпеченні другий з батьків, який проживає окремо від дитини; наявність фактів ухилення одного з батьків від виховання дитини; наявність фактів зловживання своїми батьківськими правами того з батьків, з ким проживає дитина (формування у дитини негативного ставлення до іншого з батьків).

Вивчення даної категорії справ показало, що в переважній більшості випадків дитина передається на виховання матері і проживає з нею. При цьому закон не встановлює будь-якого пріоритету (переваги) прав матері на виховання дітей, в кожному конкретному випадку слід виходити тільки з інтересів неповнолітніх, визначальним має бути дотримання інтересів дитини з урахуванням можливості створення батьками найбільш сприятливих умов для його виховання та освіти.

Отже, вирішуючи питання про місце проживання неповнолітнього при роздільному проживанні батьків (при цьому розірвання шлюбу не має принципового значення), суди визначають місце проживання дитини виходячи з його інтересів, а також з обов'язковим урахуванням думки дитини, яка досягла віку 10 років, за умови, що це не суперечить його інтересам.

Для того, щоб визначити думку дитини щодо місця її майбутнього проживання, іноді необхідна спеціальна процедура спілкування з комісією, до якої входить дитячий психолог або педагог, які дають висновок для суду, щодо думки дитини з цього питання. Іноді, навіть трапляються випадки, коли у процесі розгляду справи органом опіки та піклування висновок не співпадає з думкою дитини щодо вибору місця проживання останньої. У цьому випадку дитина чи її законні представники можуть звернутися за захистом прав та законних інтересів дитини до суду.

На практиці протиріччя думки дитини її інтересам часто стає лише приводом, що дозволяє вирішити питання по-іншому. Судова практика виходить із того, що згідно з ч. 3 ст. 171 СК України суд має право постановити рішення про місце проживання неповнолітньої дитини всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси, тому, наприклад, в інтересах неповнолітньої дитини суд вважає необхідним зобов'язати відповідачів (батьків або усиновлювачів, оскільки виникає обов'язок надати місце проживання дитині, а це є місце проживання батьків) зареєструвати дітей за місцем проживання батьків дитини.

Думку дитини, яка не досягла 10-річного віку, з'ясовують і органи опіки та піклування під час підготовки висновку з даного питання, при цьому вона відбивається в письмовому висновку. Іноді сторони або орган опіки та піклування представляють суду висновок педагога-психолога, з якого вбачається психологічна прив'язаність дитини до одного з батьків в тій чи іншій мірі. Суд бере до уваги і такий висновок. З метою уточнення характеру взаємин дитини з кожним з батьків суд має право призначити відповідну експертизу (психологічну, психолого-педагогічну) або залучити в процес фахівця (психолога) для отримання від нього консультацій і пояснень.

Слід зауважити, що принцип обліку найкращих інтересів дитини базується на принципі 2 Декларації: дитині повинні забезпечуватися спеціальний захист, надані можливості і створені сприятливі умови, які дозволять йому розвиватися фізично, розумово, морально, духовно і в соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом в умовах свободи і гідності. При виданні з цією метою законів головною метою має бути найкраще забезпечення інтересів дитини.

Вищевикладене показує, що з 21 лютого 2016 року зазначений принцип знайшов своє детальне розкриття і в українському законодавстві. Так, забезпечення найкращих інтересів дитини визначається як дії і рішення, які спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до його віку, статі, стану здоров'я, особливостями розвитку, життєвого досвіду, спорідненої, культурної та етнічної приналежності і враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити (абз. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства»).

Загалом можна сказати, що українські суди наполегливо не хотіли детально і ретельно досліджувати всі обставини справи в спорах про визначення місця проживання малолітніх дітей і будувати свою правову позицію саме на основі принципу врахування найкращих інтересів дитини, закріпленого в загальнообов'язкових міжнародних і національних акту. Малолітня дитина не може самостійно звернутися до суду за захистом своїх прав, оскільки не має процесуальної дієздатності. Так, як реальних механізмів здійснення дитиною належних їй прав сімейне законодавство не містить. Зауважимо, що віковий критерій, який відповідно до ЦК України є достатнім для вільного вибору місця проживання є однією з серйозних проблем сучасності з питань вибору місця проживання дітей. Більша частина науковців і практиків однозначно висловлюються на користь підвищення зазначеного віку. Таким чином, залишається незахищеним право дитини на вибір місця проживання у віці від 10 до 14 років, а зазначена проблема вимагає законодавчого врегулювання.